

**Slovenská a česká regionálna akadémia: Inkluzívne školské prostredie pre všetkých
Rôznorodosť – Uznanie - Rovnosť
Správa s odporúčaniami a príkladmi overených postupov**

Aktivity projektu „Slovenská a česká regionálna akadémia: Inkluzívne školské prostredie pre všetkých“ (ďalej len Akadémia) boli realizované v období od 1. októbra 2016 do 30. júna 2017 v spolupráci Štátneho pedagogického ústavu a Európskeho Wergeland Centra.

Slovenskej a českej regionálnej akadémie (2. – 6. november 2016) sa zúčastnilo 8 slovenských základných škôl z rôznych samosprávnych krajov (Bratislavský samosprávny kraj, Žilinský samosprávny kraj, Prešovský samosprávny kraj, Košický samosprávny kraj a Trnavský samosprávny kraj) a 2 české základné školy zo Stredočeského a Moravskosliezského kraja. Po jej absolvovaní zúčastnené školské tímy implementovali akčné plány vo svojom školskom prostredí.

Správa vychádza z jednotlivých akčných plánov a správ škôl o ich implementácii, na základe ktorých boli vytvorené odporúčania a príklady dobrých postupov.

Nové koncepty a modely

Školským tímom boli v rámci Akadémie sprostredkované všeobecné princípy rozvoja inkluzívneho školského prostredia, podpory tolerancie a demokratických procesov riadenia školy, pričom tieto princípy mali školy využiť pri riešení svojich problémov a výziev vyplývajúcich z ich každodennej školskej praxe. Vďaka zastúpeniu rôznych regiónov Slovenskej republiky a Českej republiky mohli školské tímy vzájomne porovnávať svoje skúsenosti. Vzhľadom na komplexnosť problematiky rozvoja inkluzívnej školskej klímy boli v rámci vzdelávacích aktivít pomenované jej rôzne aspekty, akými sú napríklad podpora vzájomného rešpektu medzi žiakmi, podpora spolupráce žiakov a rodičov na živote školy, význam demokratických procesov v riadení školy a na vyučovacích hodinách, stratégie formovania postojov, význam rovnosti v komunikácii pre zvýšenie inkluzívneho prostredia. Rovnako bola rozšírená problematika inklúzie z užšieho chápania v kontexte inklúzie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia či so zdravotným znevýhodnením alebo so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na širšie chápanie inklúzie v kontexte rôznych individualít v triede a podporou tolerancie a úcty k človeku.

Zážitková forma vzdelávacích aktivít Akadémie a priestor pre diskusiu o rôznych skúsenostiach poskytli východisko pre vypracovanie návrhov akčných plánov školských projektov tak, aby reflektovali potreby daných škôl a regiónov. Odlišujúce sa potreby škôl a ich vnímanie priorít v oblasti rozvoja inkluzívneho školského prostredia sa prejavujú aj na širokom spektre tém a prístupov školských projektov.

Školské projekty

<i>Dni Európy</i>	Základná škola, Ostrava-Stará Bělá
<i>F.I.L.I.P.</i>	Súkromná základná škola, Senec
<i>Profesie</i>	Základná škola, Bratislava
<i>PUZZLE</i>	Základná škola s materskou školou, Slanec
<i>Rešpekt k inakosti – súčasť európskych hodnôt</i>	Základná škola, Čadca
<i>Slovensko – krajina pre všetkých</i>	Základná škola s materskou školou, Liptovský Mikuláš
<i>Spoznajme sa navzájom – pochopíme – budeme vedieť spolupracovať</i>	Základná škola, Spišský Štvrtok
<i>Týždeň Bieloruska</i>	Základná škola, Turzovka
<i>Záhrada – divadlo pre všetkých</i>	Základná škola, Stará Ľubovňa
<i>Zrkadlo</i>	Základná škola, Nymburk

V školských projektoch boli sledované tieto ciele:

- riešenie problémov súvisiacich s inklúziou žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, žiakov so zdravotným znevýhodnením či špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami;
- podpora participácie žiakov na živote školy a živote miestneho spoločenstva;
- podpora hodnôt tolerancie a prevencia radikalizácie;
- podpora spolupráce s rodičmi žiakov;
- podpora priateľskej atmosféry a vzájomnej spolupráce žiakov a vyučujúcich.

Všetky školské projekty sa zamerali predovšetkým na cieľovú skupinu žiakov, ktorá bola v niektorých prípadoch zúžená na vybrané ročníky základných škôl, no vo väčšine prípadov sa do projektov v rôznej forme zapojili všetci žiaci školy. Deväť školských projektov do cieľovej skupiny zahrnulo aj vyučujúcich, vychovávateľov a iných zamestnancov školy. Sedem školských projektov si stanovilo za cieľ zapojiť aj rodičov žiakov školy.

Formy aktivít sa rôznili v závislosti od stanovených cieľov školských projektov:

- implementovanie interaktívnych aktivít na vyučovaní;
- projektové dni a vzdelávacie workshopy;
- diskusie, besedy a výstavy;
- kultúrne podujatia;
- súťaže;
- workshopy a semináre zamerané na riešenie konkrétnych problémov.

Päť projektov bolo realizovaných prostredníctvom kombinovania rôznych foriem projektových aktivít. V rámci projektových činností môžeme nájsť aj implementáciu metodiky a aktivít, ktoré boli predstavené na Akadémii, diseminácia konceptov prebiehala aj pomocou využitia manuálov Rady Európy.

Výber projektových aktivít úzko súvisí s nadviazaním spolupráce s partnermi, napr. pri organizácii diskusií, výstav, kultúrnych podujatí alebo workshopov. Školské tímy spolupracovali s mimovládnyimi organizáciami zameranými na vzdelávanie v predmetnej oblasti, s inými školami, združeniami rodičov či s jednotlivcami.

Projektové aktivity vo všeobecnosti podporili priateľskú školskú klímu, poskytli priestor pre sprostredkovanie informácií o iných kultúrach, podporili formovanie hodnôt a postojov k tolerancii a otvorenosti voči rôznym individualitám a podporili scitlivenie a empatiu žiakov voči potrebám a prežívaniu svojich spolužiakov. Projekty zamerané na riešenie konkrétnych problémov prípadne náročnejších situácií na školách zaznamenali úspešné výsledky, hoci ide o situácie, ktoré si vyžadujú dlhodobý a systematický prístup.

Bližšie informácie o cieľoch školských projektov, formách aktivít a zaznamenaných zmenách v školskej praxi sú uvedené nižšie.

01	Názov projektu: Dni Európy
Názov školy: Základní škola Ostrava-Stará Bělá, Junácká 700, 724 00 Ostrava	
Projektoví partneri: Združenie rodičov pri ZŠ Ostrava-Stará Bělá	
Cieľ projektu: Porozumieť rôznorodosti európskych krajín a obyvateľov súčasnej Európy, dejinám európskych štátov, jazykom, kultúre, tradíciám, ako aj spoločenským problémom.	
Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci rodičia	
Aktivity projektu: <ul style="list-style-type: none"> – príprava interaktívnej výstavy o európskych krajinách (Švédsko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko, Nemecko, Grécko, Portugalsko, Poľsko a Maďarsko) žiakmi 6. – 9. ročníka ZŠ. – príprava žiakov prvého stupňa ZŠ na <i>Deň Európy</i>. – <i>Dni Európy</i>: prezentácia pripravených prác počas prezentačných dní v priestoroch školy, určená pre žiakov prvého a druhého stupňa ZŠ Stará Bělá; žiaci prvého stupňa priniesli predmety typické pre konkrétnu krajinu, ktorú „navštívili“. – súťaž tried o najzaujímavejšiu prezentáciu/výstavu. <p>Na záver <i>Dní Európy</i> boli účastníkom odovzdané diplomy na základe žiackeho hlasovania a odbornej poroty.</p>	
Príklady interaktívnych expozícií Dní Európy:	
Žiaci 6. ročníka: <ul style="list-style-type: none"> – predstavili návštevníkom zaujímavé miesta vo Švédsku, švédske špeciality aj významné osobnosti. Návštevníci mohli napríklad stretnúť Pipi Dlhú Pančuchu alebo si vypočúť legendárnu ABBU. – pozvali návštevníkov, aby nasadli do vysokorýchlostného vlaku TGV a navštívili rôzne miesta vo Francúzsku, podporili súťažiacich na Tour de France alebo podstúpili skúšku odvahy v Pevnosti Boyard. 	
Žiaci 7. ročníka: <ul style="list-style-type: none"> – pripravili predstavenie býčích zápasov, španielskej kuchyne, španielskeho tanečného umenia a umenie Pabla Picassa. – zobrali návštevníkov na cestu legendárnym trabantom, s ktorým sa zastavili napríklad na Bavorskom zámku Neuschwanstein (inšpirácia pre zámok Šípkovej Ruženky Walta Disneyho). 	
Žiaci 8. ročníka: <ul style="list-style-type: none"> – pripravili návštevu Grécka, s predstavením tieňového divadla, gréckych bohov a bohýň a pohostenie v gréckej reštaurácii. – pripravili vedomostnú súťaž o Portugalsku, v rámci ktorej sa súťažiaci dozvedeli mnohé zaujímavosti. 	
Žiaci 9. ročníka:	

- prezentovali prácu a život Marie-Curie Skłodowskej a poľského skokana Adama Małysza. Poľsko predstavili aj v kontexte súčasnej Európy, cez fenomén života ľudí, ktorí odcestujú do zahraničia za prácou.
- pozvali návštevníkov do maďarských kúpeľov a predstavili im tradičný maďarský tanec – čardáš.

Vplyv projektových aktivít:

Projektové aktivity podporili vytvorenie kooperatívnej atmosféry v triedach prostredníctvom spolupráce na projektoch pri vytváraní scenárov, vytváraní atmosféry typickej pre danú krajinu priamo v triedach a pri samotnej prezentácii spolužiakom.

02	<p>Názov projektu: F.I.L.I.P. – ako pracovať s frustráciou, individualizmom, nevyrovnanosťou, nezaujmom a inými problémami na školách</p>
<p>Názov školy: Súkromná základná škola, Kysucká 14, 903 01 Senec</p>	
<p>Projektoví partneri: Tenenet, o. z., Lichnerova 41, Senec</p>	
<p>Cieľ projektu: Vytvoriť z triedy dobrý tím a pomôcť rozvoju jednotlivých osobností prostredníctvom školení o sociálnych zručnostiach, aby sa stali lepšími „reťazovými prvkami“ spoločnosti a komunity, v ktorej žijú. Podporiť priateľskú školskú atmosféru a prehĺbovanie dôvery a vzájomných vzťahov v triedach.</p>	
<p>Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci</p>	
<p>Aktivity projektu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – diagnostika – žiaci sa pokúsili prostredníctvom dotazníkov identifikovať problémy vo vzájomných vzťahoch v triedach; – pravidelné workshopy v triede – každé 3 týždne 90 minútový workshop – workshop s rodičmi a žiakmi. 	
<p>Vplyv projektových aktivít: Po ukončení projektu deti dokážu lepšie komunikovať, sú schopné spolupracovať, atmosféra v triede sa zmenila k lepšiemu. Bola vytvorená lepšia školská klíma, triedna učiteľka získala väčšiu podporu a sebaistotu v riešení konfliktných situácií a ich predchádzaniu. Workshop s rodičmi pomohol pomenovať komunikačné medzery, ktoré môžeme spoločnými silami preklenúť.</p>	

03	Názov projektu: Profesie
Názov školy: Základná škola, Tbiliská 4, 831 06 Bratislava	
Projektoví partneri: Miestny úrad Bratislava Rača Nadácia Milana Šimečku, Bratislava	
Cieľ projektu: Podporiť u detí vzájomnú úctu, rešpektovanie jedinečnosti každého človeka a uvedomenie si hodnoty každého človeka pre spoločnosť. Inakosť a dôležitosť ľudí sme sa rozhodli deťom demonštrovať cez rôznorodosť povolání, ktoré sa v spoločnosti vyskytujú. Predstaviteľmi týchto povolání sa stali rodičia detí z jednotlivých tried, mali aj rozdielne sociálne zázemie.	
Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci rodičia	
Aktivity projektu: Projekt bol realizovaný v troch triedach druhého ročníka a dvoch triedach siedmeho ročníka ZŠ. <ul style="list-style-type: none"> – Vytvorenie skupiny rodičov, ktorí majú rovnaké, podobné povolanie. – Realizovanie aktivity v rozsahu 90 minút s nasledovným priebehom: <ul style="list-style-type: none"> ○ Predstavenie. Rozprávanie osobného príbehu so zameraním na zdôvodnenie výberu daného povolania. ○ Slovesá. Zo sloviac na pripravenom plagáte deti vyberali tie, ktoré pomenúvajú činnosti daného povolania. Medzi slovesami sú konkrétne činnosti, ale aj pomenovania činností súvisiacich s celkovým morálnym obrazom daných ľudí (napr. pochváli, podporí, odpúšťa, pomáha, usmieva sa a pod.). Pri analýze v riadenom rozhovore deti identifikovali tie činnosti, ktoré sú pri danom povolaní najdôležitejšie, tie nakoniec farebne označili, boli to práve slovesá pomenúvajúce činnosti súvisiace s morálkou a hodnotami. ○ Pantomíma. Deti v skupinách pripravili v spolupráci s jedným z rodičov pantomímu k jednej z činností z predchádzajúcej aktivity. Najmä v siedmom ročníku išlo o skutočne náročnú, ale zaujímavú aktivitu, napr. odber krvi, infúzia... ○ Hodnotenie. Deti realizujú hodnotenie prítomných rodičov formou súvisiacou s daným povolaním a slovesami z prvej aktivity. Druháci pripravili vysvedčenie (za trpezlivosť, humor, starostlivosť a pod.). Siedmáci vypísali rozpis liekov pre pacientov – rodičov, pričom lieky si mali vymyslieť – podpora sily, vytrvalosti, dôslednosti, presnosti. ○ Porovnanie aktivít medzi skupinami. <p>Žiaci sa navzájom navštívili a porovnali si, ktoré slovesá označili pre dané povolanie za najdôležitejšie. Boli prekvapení, že išlo aj pri rôznych povolaniach o rovnaké slovesá, vždy tie, ktoré opisovali vzťah k práci a morálne vlastnosti daných ľudí, z čoho vyplynula naša vzájomná podobnosť nezávislá na povolaní, pohlaví či sociálnom zázemí.</p>	
Vplyv projektových aktivít: Ovplyvnenie postojov detí nastalo v troch fázach. Najprv pri riešení aktivity slovesá. Deti všetkých skupín určili slovesá pomenúvajúce vzťah ľudí k povolaniu, činnosti súvisiace	

s morálnymi hodnotami človeka a jeho hodnotami ako tie, ktoré sa pri danom povolani vyskytujú až na záver danej časti aktivity. Druhou zaujímavou a dôležitou fázou uvedomenia si bolo spoločné rozhodnutie, že práve tieto činnosti sú pre dané povolanie najdôležitejšie. Tretia fáza uvedomenia si vzájomnej podobnosti nastala pri konfrontácii ich výstupu – plagátu so slovesami, s výstupom detí z iných tried, keď zistili, že bez ohľadu na druh povolania sú činnosti, ktoré sú deťmi považované za najdôležitejšie, rovnaké. Deti si uvedomili, že cenné sú pre výkon každého povolania práve morálne vlastnosti každého človeka a jeho vzťah k práci. V tomto sme skutočne všetci rovnakí. Uvedomili si aj dôležitosť každého povolania a potrebu zastúpenia všetkých povolani v spoločnosti.

04	Názov projektu: PUZZLE – od rôznorodých častí k jednotnému celku
Názov školy: Základná škola s materskou školou Slanec, Hlavná 320/79, 044 17 Slanec	
Projektoví partneri: Občianske združenie „Zachráňme hrad Slanec“, Slanec Rada rodičov školy	
Cieľ projektu: Zabezpečiť inklúziu žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Vyriešiť problémy žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a zároveň podporiť porozumenie rozmanitosti medzi spolužiakmi.	
Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci rodičia	
Aktivity projektu: – projektový deň, brífing, aktivity na hodinách, tematické hry, participácia na inkluzívnom tíme. 1. <i>aktivity na vyučovaní</i> , napr. náboženská výchova: personalizovanie problémov ľudí so zdravotným znevýhodnením. Prostredníctvom zážitkového vyučovania mali žiaci možnosť vcítiť sa do situácie svojich spolužiakov. 2. <i>ŠKD</i> : uvedomenie si rozmanitosti medzi žiakmi; príklady aktivít: rolové hry; <i>Deň bez svetla</i> – žiaci mali zaviazané oči a pokúšali sa vykonávať všetky činnosti s pomocou spolužiakov; nasledovalo vyhodnotenie. 3. <i>diskusia</i> o význame náboženskej tolerancie, komunitného života a pod. na príklade skúseností zo života na Novom Zélande. 4. <i>zapojenie školy do aktivít zameraných na boj s chudobou v Afrike</i> , v rámci ktorých žiaci diskutovali o rovnosti všetkých ľudí. Žiaci sa zapojili do aktivít na podporu detí v Afrike. 5. <i>podpora žiackeho parlamentu</i> , ktorý má možnosť participovať na rozhodovaní o školských aktivitách a každodennom chode školy, čo považujeme za kľúčové pri rozvoji demokratických procesov na škole.	
Vplyv projektových aktivít: Sociálne vzťahy v našej škole sa zlepšili. Žiacky parlament má možnosť viac participovať na rozhodovaní, čo podporuje demokratickú klímu v škole. Školská klíma sa vo všeobecnosti skvalitnila, aj vďaka zapojeniu asistentov učiteľa na vyučovaní. Rozvinula sa tiež spolupráca školy s miestnou komunitou a organizáciami.	

05	Názov projektu: Rešpekt k inakosti – súčasť európskych hodnôt
Názov školy: Základná škola, Rázusova č. 2260, 022 01 Čadca	
Projektoví partneri: Organizácia KERIC, Čadca	
Cieľ projektu: Podporiť hodnoty zjednotenej Európy a vzájomné vzťahy žiakov z rôznych kultúrnych a sociálnych skupín.	
Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci rodičia	
Aktivity projektu: <ul style="list-style-type: none"> – triedne a školské detské hry – predstavenie typických hier pre niektoré kultúry; – výstava sôch – 5 sôch symbolizujúcich 5 rôznych kultúr; – flash mob – Torch Parade – rešpektovanie diverzity; – návšteva detského centra pre špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. 	
Vplyv projektových aktivít: Povedomie žiakov o morálnych hodnotách sa zvýšilo, žiaci chcú žiť v kultúrne rozmanitej spoločnosti a akceptujú ju. Tvorivosť žiakov a tímový duch sa zlepšili.	

06	Názov projektu: Slovensko – krajina pre všetkých
Názov školy: Základná škola s materskou školou, Okoličianska 404/8C, Liptovský Mikuláš	
Projektoví partneri: hostia diskusií so žiakmi	
Cieľ projektu: Predstaviť Slovensko ako krajinu, ktorá môže byť domovom pre všetkých bez ohľadu na ich národnosť, jazyk alebo krajinu, z ktorej prichádzajú. Upozorniť žiakov na to, čo ľudí spája, na rozdiel od toho, čo ľudí rozdeľuje. Zvýšiť u žiakov povedomie o rovnosti všetkých ľudí, vytvoriť priateľskú atmosféru v škole a zakomponovať túto tému do výchovno-vzdelávacieho procesu.	
Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci rodičia	
Aktivity projektu: Vytvorenie učebného zdroja/pomôcky v podobe mapy s názvom <i>Slovensko – Krajina pre všetkých</i> , ktorá zobrazuje zastúpenie rôznych etnických skupín, minorít a národností odlišnými farbami. <ul style="list-style-type: none"> – Žiaci si urobili prieskum situácie na Slovensku. – V pracovných skupinách spracovali získané informácie. – Vytvorili veľkú mapu Slovenska so zobrazením spracovaných dát. – Prezentácia vytvorenej mapy v priestoroch základnej školy. Otvorená diskusia s tromi ženami pochádzajúcimi z Kazachstanu, Ukrajiny a Albánska, ktoré sa v minulosti ocitli v situácii utečieniek.	
Vplyv projektových aktivít: Žiaci, ktorí sa zapojili do projektu boli veľmi motivovaní a aktívni pri hľadaní informácií na stanovenú tému. Môžeme povedať, že mladí ľudia sú otvorenejší a majú viac porozumenia k rovnosti všetkých.	

07	<p>Názov projektu: Spoznajme sa navzájom – Pochopíme – Budeme vedieť spolupracovať</p>
<p>Názov školy: Základná škola Spišský Štvrtok, Školská 255/6, 053 14 Spišský Štvrtok</p>	
<p>Projektoví partneri: OZ ZRPŠ pri ZŠ Spišský Štvrtok Základná škola Chminianske Jakubovany</p>	
<p>Cieľ projektu: Hlavným cieľom projektu je spoznať a pochopiť hlavné príčiny a faktory ovplyvňujúce správanie sa žiakov v škole i mimo nej v kontexte rómskej kultúry alebo konkrétnej rodinnej situácie a to na úrovni ľudskej i hodnotovej.</p>	
<p>Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci rodičia</p>	
<p>Aktivity projektu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – aktivity na vyučovaní (občianska výchova) – implementácia predstavenej metodiky k otázkam diverzity, sociálnej inklúzie, práv detí a demokracie; – prezentácia úspešných Rómov formou vystúpenia na pôde školy v spolupráci s organizáciou DIVE MAKY; – stolnotenisový turnaj organizovaný CSS Spišský Štvrtok na pôde ZŠ s cieľom podporiť vzájomné porozumenie a nadväzovanie priateľských vzťahov medzi žiakmi školy a deťmi so zdravotným znevýhodnením; – odborné semináre a pracovné stretnutia pedagogických a odborných zamestnancov školy: <p>Na 1. stretnutí (24.3.2017) pod vedením odborníčky z praxe PaedDr. Juliany Perečinskej, riaditeľky ZŠ Chminianske Jakubovany, ktorá sa intenzívne venuje problematike detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, sme sa venovali rôznorodostiam života detí zo SZP – ich zmýšľanie, pohnútky a správanie, možné hrozby. Rovnako sme si ujasnili význam pojmov diverzita, sociálna inklúzia, integrácia, demokracia. Pod jej vedením sme vypracovali SWOT analýzu v kontexte sociálnej inklúzie našej školy.</p> <p>Na 2. stretnutí (2. 5. 2017) sme v súčinnosti so SWOT analýzou pripravili <i>Stratégiu práce pre dosiahnutie inkluzívneho školského prostredia a predchádzania skorého ukončenia povinnej školskej dochádzky</i>, v ktorej sme si stanovili čiastkové ciele spolu a akčný plán, ktorým sa chceme priblížiť k cieľom. Je to živý materiál, s ktorým budeme budúci šk. rok 2017/18 pracovať a prehodnotíme jej efektívnosť, v prípade nevyhnutnosti prijmemo úpravy.</p> <p><i>Stratégia práce pre dosiahnutie inkluzívneho školského prostredia a predchádzania skorého ukončenia povinnej školskej dochádzky</i></p> <p>3 čiastkové ciele, ktorých dosiahnutie bude priebežne vyhodnocované.</p> <p>CIEĽ 1: POZNANIE OSOBNÉHO CIEĽA ŽIAKA</p> <ul style="list-style-type: none"> – spoznať osobný cieľ dieťaťa a hľadať cesty, ako ho dosiahnuť. <p>Tlmočenie osobného cieľa žiaka učiteľovi i triede prebehne len za predpokladu fungujúceho kolektívu, dôvery, rešpektu a tolerancie. Preto je budovanie pozitívnej sociálnej klímy v triede i v škole nevyhnutné.</p>	

Aktivity:

1. Podpora pozitívnej sociálnej klímy prebehne zavedením stretnutia žiakov s triednym učiteľom formou KOMUNÍT, s týždennou frekvenciou – vždy 1. hodina v pondelok v čase 8:00 – 8:45. Tieto stretnutia budú venované rozvíjaniu zručností (pre každý ročník budú určené 2 – 3 zručnosti adekvátne ich veku) a stmelováni kolektívu triedy. Je to zároveň priestor pre osvetlenie životnej situácie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a žiakov s telesným znevýhodnením alebo poruchami učenia, jej prijatie a rešpektovanie špecifik práce a fungovania spolužiaka v škole. Zároveň toto poznanie otvára priestor pre pomoc a spoluprácu v kolektíve.

2. V prípade potreby bude do komunity prizvaný aj odborný zamestnanec (špeciálny pedagóg, psychológ), príp. sa s niektorými zo žiakov stretne individuálne.

3. Na základe poznania žiakovho smerovania (stanovením reálneho osobného cieľa) vieme výučbu a pobyt v škole nasmerovať na aktivity, ktoré ho budú zaujímať a budú mu prospešné.

CIEĽ 2: PODPORA TALENTOV ŽIAKA

- pomôcť žiakovi v rámci jeho schopností ukázať cestu, po ktorej sa dostane k svojmu cieľu.

Pre dosiahnutie pocitu úspechu každého žiaka je potrebné poznať jeho talent, silné stránky, ale i špecifiká učenia sa a na nich vystavať školské i mimoškolské aktivity.

Podpora počas vyučovania:

- 1.** vzdelávanie rešpektujúce individuálny výchovno-vzdelávací plán (IVVP) žiaka – stanoviť si reálne, časovo splniteľné ciele a byť dôsledný v ich monitoringu a podaní správy o počínaní si žiaka, spätná väzba;
- 2.** podpora individuálnych talentov žiaka s ich zohľadnením v príprave aplikačných úloh na hodinách (Bloom, Gardner), ich využitie počas pripravovaných integrovaných blokov a tematických dní vo výučbe (posilnenie medzipredmetových vzťahov) a zabezpečenie odborného vzdelávania pedagógov (Tvorba aplikačných úloh vo Vysoko efektívnom učení) a spolupráca metodického združenia (MZ) a predmetových komisií (PK) v odovzdávaní si skúseností i prostredníctvom vzájomných hospitácií a spolupráci na učení;
- 3.** účasť pedagogických asistentov na hodinách podľa potreby;
- 4.** materiálna podpora žiakov (pomôcky pre žiakov v hmotnej núdzi): burza šatstva, topánok, hračiek, kníh i darovacie akcie na úrovni učiteľ – žiak, žiak – žiak;
- 5.** organizovanie besied, exkurzií, workshopov, ... tematicky reflektujúce záujmy žiakov.

Podpora po vyučovaní:

- 1.** možnosť využitia poobedňajšej záujmovej činnosti;
- 2.** domáca príprava v rámci poobedňajšej činnosti;
- 3.** školská knižnica – ponuka zaujímavých podujatí na rozvoj čitateľskej gramotnosti a podpory záujmu o knihu (Noc s Andersenom, Čitateľský maratón, Môj prvý čitateľský preukaz, Medzinárodný deň knižníc);
- 4.** Základná umelecká škola Rosnička s pôsobiskom na našej škole – rozvoj talentov v jednotlivých umeleckých odboroch – tanec, maľba, hudba;
- 5.** Centrum voľného času (CVČ) na našej škole – rozvoj a podpora športových talentov;

6. Matica slovenská a miestny Klub dôchodcov – aktivity podporujúce odovzdávanie tradícií z generácie na generáciu: vianočné workshopy a trhy, ručné práce – tkanie kobercov, pletenie korbáčov, výroba kraslíc, košíkov.

CIEĽ 3: ROZŠÍRENIE KULTÚRNEHO KAPITÁLU ŽIAKA

- objasniť rôzne (doposiaľ pre žiaka nepoznané) formy správania na ceste za jeho cieľom i mimo nej, pomôcť dieťaťu s ich osvojením.
1. Školský rok začína tvorbou triednej dohody – žiaci si spolu s triednym učiteľom dohodnú pravidlá fungovania a správania sa v rámci školy, spečatia ju svojsky – podpisom, odtlačkami prstov, rúk a pod.;
  2. neformálne stretnutia s rodičmi – minimálne tri za školský rok;
  3. návštevy rodín za účelom riešenia problémov i spoznania situácie fungovania rodín, k spolupráci budú prizvaní asistenti a sociálny pedagóg;
  4. možnosť spoznania a osvojenia si nových foriem správania prostredníctvom neformálnych akcií (viď. akcie Matice a Klubu dôchodcov), stretnutí s odborníkmi z praxe a prostredníctvom CVČ (besedy, kurzy, exkurzie a workshopy).

Vplyv projektových aktivít:

Najdôležitejším výsledkom je vypracovanie stratégie práce pre dosiahnutie inkluzívneho školského prostredia a predchádzanie skorého ukončenia povinnej školskej dochádzky. Vznikol zaujímavý dokument, ktorý je živý a je nevyhnutné pracovať na ňom dlhodobo. Dosiahnutie inkluzívneho školského prostredia je proces vyžadujúci si čas, trpezlivosť a ochotu meniť veci, hodnotové rebríčky a mnohokrát aj osobné ciele samotných zamestnancov. Je dôležité, aby „duch inklúzie“ bol súčasťou vízie školy a s touto víziou bol, najviac ako je to len možné, stotožnený aj každý zamestnanec školy.

08	Názov projektu: Týždeň Bieloruska
Názov školy: Základná škola Turzovka, Bukovina 305, 023 54 Turzovka	
Projektoví partneri: Združenie rodičov pri ZŠ Turzovka Neinvestičný fond Otváraj sa brána Turzovka	
Cieľ projektu: Podporiť inklúziu nových žiakov z Bieloruska, oboznámenie nových žiakov s jazykom, kultúrou, sociálnym prostredím na Slovensku.	
Cieľová skupina: žiaci 1. a 5. ročníka ZŠ triedni učitelia a vyučujúci v daných triedach, vychovávateľky ŠKD, vedenie školy	
Aktivity projektu: <ul style="list-style-type: none"> – tradičné slovanské privítanie, prezentácia našej školy, mesta, oboznámenie s ľudovou kultúrou oboch krajín – piesne; – spoznávanie zaujímavostí v našom meste; – podpora inklúzie na vyučovaní. 	
Vplyv projektových aktivít: Žiaci sa zaujímali najmä o jazyk, spôsob vyučovania v Bielorusku. Vyučujúci počas vyučovania používali ruský jazyk, aby aj nové žiačky porozumeli. Na vyučovaní boli žiaci aktívnejší, počas prestávok zapájali žiačky do voľnočasových aktivít.	

09	Názov projektu: Záhrada – divadlo pre všetkých
Názov školy: Základná škola, Podsadek 140, 064 01 Stará Ľubovňa	
Projektoví partneri: Základná škola, Za vodou 14, Stará Ľubovňa ETP Slovakia, Košice/Komunitné centrum Podsadek – Stará Ľubovňa	
Cieľ projektu: Nadviazať vzájomnú kooperáciu školy s inými školami v okolí a organizáciami sociálnej práce za účelom zvýšenia povedomia o sociálnych problémoch.	
Cieľová skupina: žiaci pedagogickí zamestnanci rodičia	
Aktivity projektu: – nadviazanie partnerstva so Základnou školou Za vodou, Stará Ľubovňa; – zostavenie tímu žiakov, ktorí si pripravili, naštudovali a nacvičili divadelnú hru s témou inklúzie – Záhrada; – organizácia divadelného predstavenia počas <i>Dňa Rómov</i> pre žiakov, hostí a širšiu verejnosť.	
<p>Záhrada (PaedDr. Jana Pierová)</p>	
Postavy: <i>Rozprávač</i> (8 výstupov) <i>Statkár</i> (6 výstupov) <i>Sedmokráska</i> (7 výstupov) <i>Včela</i> (4 výstupy) <i>Húsenica č. 1</i> (4 výstupy max. po 2 vety) <i>Húsenica č. 2</i> (3 výstupy max. po 2 vety) <i>Tulipán</i> (1 výstup max. 1 veta – najmä ako kulisa) <i>Ruža</i> (1 výstup max. 1 veta – ako kulisa) <i>Fialka</i> (1 výstup – spoločne hovorí so sedmokráskou – najmä ako kulisa) Narcis (1 výstup max. 2 vety – ako kulisa)	
Rozprávač:	Na čistinke za lesom bola veľká lúka. Bola to trochu divná lúka. Rástli na nej totiž len samé sedmokrásky. Lúka patrila bohatému statkárovi a on okrem sedmokrások nechcel na svojej lúke žiadne iné kvety.
Statkár:	Mojím sedmokráskam sa nevyrovná žiaden iný kvet. (<i>hrdo si hundral statkár, keď obdivoval svoju lúku</i>) Už viem, čo urobím! Ohradím si svoju lúku, bude mojou záhradou. Tak mi nikto nebude môcť vstúpiť na moju lúku. Je len moja! Nik si nesmie odtrhnúť ani len jednu sedmokrásku. (<i>hútal si svoj plán hlasne statkár</i>)
Rozprávač:	Statkár urobil tak, ako si zaumienil. Ohradil celú lúku, ba dokonca aj v noci si ju strážil. Veruže mnoho ľudí obdivovalo krásu statkárovej novej lúčnej záhrady. No nie dlho. Omrzelo sa ľudom obdivovať krásu záhrady. Prišla

Ľuďom už nezaujímavá, jednotvárna, taká bez života. Po čase už prestal statkár počúvať chválu na svoju záhradu, ľudia sa už ani len nepristavili pri nej. Statkára to veľmi mrzelo a trápil sa preto. I samotným včielkam sa krásna záhrada zunovala.

Sedmokráska: Prečo k nám už milé včielky nechodíte? *(so smutnými tvármi oslovujú lietajúce včely, ktoré prelietavajú okolo záhrady)*

Včela: Nechodíme, pretože je tu otupno. Tam na druhej strane je záhrada plná farieb a rôznej omamnej vône. Ani s vami už niet reči. Ste namyslené, pretože si myslíte, že ste najkrajšie zo všetkých kvetov.

Sedmokrásky: A veruže sme aj najkrajšie. Ved' sa tak aj voláme, sedmokrásky. Ak sa vám tu nepáči, už tu vôbec nemusíte prilietať. Aj tak nie ste hodné našej krásy. Aj vy nám len závidíte našu krásu! *(urazene, ale stále hrdo so vztyčenými hlávkami odvrkli sedmokrásky včelám)*

Rozprávač: A tak aj bolo. Včielky už viac na záhradu sedmokrások neprileteli. Jedného dňa, keď prišiel statkár do svojej záhrady, skoro skamenel od hrôzy. Sedmokrásky mali zvesené svoje hlávky, už sa nevytáčali za slniečkom ako kedysi.

Statkár: Ach, čože sa to s vami moje krásne sedmokrásky stalo? Ak umriete, neprežijem to. Ako mám vám len pomôcť?

Sedmokrásky: Už nám nielo pomoci. K svojmu životu potrebujeme včielky a tie sme predsa odvrhli.

Rozprávač: Na statkárovej lúke to chátralo, sedmokrásky boli ako bez života a aj chudák statkár spolu s nimi strácal na sile. Uľútosťilo sa jednej zo včielok statkára, ktorý sa veľmi trápil kvôli svojim sedmokráskam.

Včielka: Dobrý deň, pán statkár. *(oslovila včielka statkára na priedomí)*

Statkár: Dobrý, včielka. Aký som rád, že ťa vidím. Prosím, vráťte sa späť. Moje sedmokrásky vás potrebujú. Inak zahynú.

Včielka: Aj by sme snád' prišli, ale tvoje sedmokrásky sú veľmi pyšné. Vraj nechcú medzi seba iné kvety, aj nás vyhnali. Tam vedľa na druhej strane je lúka plná rôznych kvetov a vôní, je tam veľa ľudí, ktorí krásu záhrady obdivujú. Skús urobiť niečo, aby sa moje sestry opäť vrátili aj na tvoju lúku a tak zachránili tvoje sedmokrásky.

Statkár: Ďakujem, včielka. Urobím, ako si mi poradila. Už viem, čo urobiť, aby som zachránil svoje sedmokrásky. Dovidenia, včielka.

Včielka: Do skorého videnia, statkár.

Rozprávač: Hneď sa vybral statkár na svoju záhradu a začal vysádzať medzi sedmokrásky ruže, tulipány, narcisy, klinčeky, fialky, ba dokonca i divé maky.

Sedmokrásky: Nechceme tu nikoho! *(priečili sa sedmokrásky)*. Aha, i divé maky nám tu priniesol. Fuj, aká hanba!

Statkár: Robím to pre vaše dobro. Nechcem, aby ste zahynuli. Potrebujete včielky a oni sa nevrátia, pokiaľ tu nebude viac farieb a vôní. Včielka mi vravela, že ste veľmi pyšné, že ste ich vyhnali vy samé. Tak sa nečudujte!

Sedmokrásky: Radšej zahynieme, ako žiť na jednej lúke s týmito burinami. *(Namyslene odvrkli sedmokrásky.)*

Statkár: A už dosť! Bude tak, ako je poviem a hotovo!

Rozprávač: Prešlo niekoľko dní a kvietočky sa skamarátili. No stalo sa to, čo nik nečakal.

Ostatné kvety prebrali všetky maniere od sedmokrások. Aj ony začali byť namyslené, pretože zrazu bola práve ich záhrada opäť tou najkrajšou v širom okolí. Jedného dňa zavítali do záhrady nepozvaní hostia.

Húsenica č. 1: Dobrý deň prajem, krásne kvety. Môžeme si so sestrou na chvíľu oddýchnuť vo vašej záhrade? (*Úctivo sa kvietkom prihovorila húsenica.*)

Sedmokráska

a fialka: Fuj, aké ste škaredé a odporné! Ako ste sa sem dostali? Neopovážte sa čo i len dotknúť našich lístkov.

(*Postupne sa k sedmokráske a fialke pridali ostatné kvety.*)

Kvety: Fuj, aké sú len ohavné, choďte preč.

Rozprávač: A tak všetky kvety ba i samotné divé maky, ktoré najlepšie vedeli, čo práve prežívajú úbohé húsenice, vyhнали húsenice z ich lúky.

Húsenica č. 2: Prosím. Ja a moja sestra sme veľmi unavené. Chceme sa len trochu ohriať na vašich listoch a oddýchnuť si. (*Prosila húsenica.*)

Tulipán: No fuj! Taký som zlý, až som úplne od zlosti sčervenel! Aká drzosť!

Scéna: všetky kvety odvrátia svoje hlavy od húseníc. Nakláňajú svoje hlávky za slnkom a pyšne vábia k sebe včielky, aby im z ich krásnych tváričiek zotreli peľ.

Húsenica č. 1: Pod' sestrička, poberieme sa teda. Pozri tam úplne na konci záhrady je malinké miestečko, tam nás nik nezbadá. Už sa to blíži sestrička, nestihneme ďaleko zísť.

Húsenica č.2: Áno, sestrička cítim to. Som veľmi unavená a slabá. O chvíľu sa z nás stanu kukly.

Scéna: Húsenice sa schovali úplne v kúte záhrady, kde ich nebolo vôbec ani len vidieť.

Scéna: Nadišiel nový deň. Bol krásny slnečný deň a na záhradu prileteli dva krásne motýle.

Ruža: Dobrý deň, aké ste len krásne. Ešte som vás tu nikdy nevidela. Odkiaľ ste?

Scéna: Pridávajú sa k ruži ostatné kvety

Všetky kvety spolu: Veru, aké ste len krásne. Poďte medzi nás. Také farby sme jakživ nevideli.

Húsenica č. 1: Sestrička, že vraj nás tu nikdy nevideli. Počula si to?

Húsenica č. 2: Počula sestrička, počula. Pred dvom dňami nami opovrhovali, vyhнали nás, keď sme potrebovali pomoc. Tam, v kúte, v úplnom tieni, kde slnka lúče nedosiahnu, sme sa schovali. Bola nám zima, chceli sme sa len trochu zohriať, no vy ste len namyslené hlúpe kvety, ktoré sú odkázané na včely a motýle, inak by ste zahynuli. Tak neviem, prečo toľko pýchy. (*Zlostne vyčítala škaredé správanie kvetom.*)

Húsenica č. 1: Teraz, keď sme pekné, chceli by ste nás za priateľov? A prečo?

Fialka so sedmokráskou: Prepáčte, boli sme hlúpe a namyslené. Raz sme už skoro zahynuli a nepoučili sa. Naša krása ako aj samotný život závisí od iných. Samé sme nič.

Narcis: Každý tvor potrebuje k životu toho druhého, sám by totiž zahynul. Prepáčte nám a zostaňte medzi nami prosím za všetkých. (*Ostatné kvety len prikyvujú.*)

Rozprávač: A tak ostali motýlie sestričky na lúke. Neskôr pozvali na lúku i svojich ostatných druhov. Odvtedy nebolo krajšej záhrady v širom svete ako tej

statkárovej. Aj statkár si uvedomil, že krása spočíva v rôznorodosti, nie je nijaký kvet, ani iný tvor nadradený tomu druhému. Tak je to aj s ľuďmi, moji drahí. Tento svet je našou záhradou, a aby bola tou najkrajšou a pre všetkých aj veselou, musíme sa vedieť navzájom tolerovať, rešpektovať a uznávať hodnoty toho druhého. Ale najdôležitejším čo všetkých ľudí musí spájať, je láska.

Vplyv projektových aktivít:

Najväčším prínosom bolo vytvorenie príležitosti pre žiakov rozvinúť tému sociálnej inklúzie prostredníctvom sebarealizácie. Nacvičovanie divadelného predstavenia, ktoré bolo pripravené kolegyňou PaedDr. Janou Pierovou bolo veľmi obohacujúce nielen pre žiakov, ale aj pre pedagogických zamestnancov.

Hneď po ukončení projektovej aktivity nemôžeme zaznamenať okamžité zmeny v školskej klíme, ale do budúcnosti plánujeme upraviť školský vzdelávací program tak, aby integroval inklúziu vo vzdelávaní priamo do výchovno-vzdelávacieho procesu. Tiež bude potrebné osloviť organizácie pre nadviazanie partnerstiev.

10	Názov projektu: Zrkadlo
Názov školy: Základní škola Letců, Nymburk	
Projektoví partneri: O. Z. SEMIRAMIS AZ-Rodina Múzeum Rómskej kultúry, Brno, ČR	
Cieľ projektu: Podporiť vzájomný rešpekt a porozumenie medzi žiakmi z odlišných sociálnych skupín; prevencia užívania drog a rozvoj finančnej zodpovednosti.	
Cieľová skupina: žiaci	
Aktivity projektu: <ul style="list-style-type: none"> – rómske rozprávky – čítanie, reflexia, dramatizácia; – rómske piesne – nacvičenie a predstavenie; – rómske riekanky, hádanky a hlavolamy – individuálna a skupinová práca; – prednáška a workshop so školským psychológom; – sociálny teambuilding, aktivity na podporu kooperatívneho učenia; – remeslá a kvízy v rámci putovnej výstavy Príbeh Rómov (35 výstavných panelov Múzea Rómskej kultúry obsahujúce dobové fotografie a sprievodný text); – Workshop s Radkom Bangom –frontmanom českej hudobnej skupiny a v rámci workshopu žiakom prezentuje svoje osobné skúsenosti s prekonaním drogovej závislosti a gamblerstva prostredníctvom metódy „živých knižníc“; – prednáška o rómskej histórii, holokauste, významných Rómoch v literatúre pre žiakov 9. ročníka ZŠ. 	
Vplyv projektových aktivít: Spätná väzba žiakov bola vo všeobecnosti pozitívna, aktívne sa zúčastňovali na jednotlivých aktivitách bez problematickeho správania – považovali ich za nové a originálne. Žiadne zjavné zmeny v školskej klíme alebo vo vedení školy sme nezaznamenali (niektorí žiaci pochádzajúci z rómskych komúnit sa neidentifikujú ako Rómovia a toto vnímanie identity sa nezmenilo).	

Záverečné hodnotenie a odporúčania

Školské projekty adresovali špecifické aspekty inkluzívnej školskej atmosféry v základných školách, ktoré sa zúčastnili Slovenskej a českej regionálnej akadémie. Každý projekt má svoj špecifický prínos, nielen vo forme merateľných úspechov (zmeny postojov, zlepšenie atmosféry a pod.), ale aj vo forme získaných skúseností, na ktorých by chceli školské tímy stavať a rozvíjať ďalšie aktivity v oblasti vzdelávania k ľudským právam a demokratickému občianstvu.

Na základe vyhodnotenia vplyvu projektových aktivít zo strany škôl však môžeme zdôrazniť tieto overené postupy:

1. čo najpresnejšie zadefinovať problém/aspekt, na ktorý sa chce škola v projekte zamerať a jeho diagnostika pred zrealizovaním ďalších aktivít;
2. prizvať odborné kapacity a podporiť odborné vzdelávanie pedagogických zamestnancov;
3. podporovať celoškolský prístup vrátane zapojenia žiakov do školskej politiky a rozhodovacích procesov (napr. detský ombudsman, žiacke školské rady, spoluúčasť na tvorbe vnútorných poriadkov školy a pod.);
4. vytvoriť spoločnú platformu a podporiť spoluprácu žiakov na príprave aktivít, ktoré majú vo všeobecnosti pozitívny vplyv na školskú atmosféru, zvyšujú záujem a motiváciu žiakov, zlepšujú osvojenie získaných kompetencií, postojov a hodnôt;
5. otvárať citlivé témy s cieľom poskytnúť priestor pre pozitívne a tolerantné postoje; podporiť mladých ľudí v prípade, že budú ich postoje konfrontované a ukázať formy demokratickej a priateľskej diskusie;
6. zamerať sa na hľadanie dlhodobých riešení pretrvávajúcich problémov;
7. podporiť kritické myslenie žiakov, s ktorým súvisia kompetencie schopnosť analyticky a kriticky myslieť, poznať a kriticky porozumieť sebe samému, kriticky porozumieť jazyku a komunikácii, kriticky porozumieť svetu (politika, kultúry, vierovyznania, história, udržateľný rozvoj atď.);
8. podporiť u žiakov pozitívne hodnotenie seba i druhých, komunikačné zručnosti, tvorivé riešenie medziludských vzťahov;
9. uplatňovať zásady komunikácie v každodenných situáciách, využívať komunikačné zručnosti pri riešení záťažových situácií, prejavíť empatiu voči spolužiakom, akceptovať ľudí s inými postojmi, názormi a rešpektovať práva druhých;
10. vytvoriť priestor pre spoluprácu s rodičmi, inými školami, mimovládnyimi organizáciami, inštitúciami z oblasti výchovy a vzdelávania
11. využívať vo výchovno-vzdelávacom procese materiály vytvorené Radou Európy.